

INKARNÁCIÓ

1.

Egyszerűbb volt felkutatni, mint gondoltam. A neve benne volt a telefonkönyvben. Még hozzá a lánykori neve, megint ezt használta, pedig közben férjnél volt és elvált. Az asszonynevén persze meg se találtam volna. Különben is csak véletlenül bukkantam a nyomára. Egy külföldi hetilapban képet láttam valami jogász-kongresszusról, s őt is felismertem rajta, bár nevek nem voltak a kép alatt. Hát épp jogász lett belőle? És vajon csakugyan ő az? De nem hittem volna, hogy tévedek. Érdekes, amolyan lemondóan pajkos arca volt, ezer közül megismeri az ember évtizedek múlva is. Elhatároztam, hogy ha legközelebb abban az országban járok, utánanézek a dolognak. És most itt volt a telefonkönyvben a bizonyság: „Dr. Bálint Éva.”

2.

Az volt számomra az első fájdalmas távozás. Hogy valaki, aki hozzánk tartozott, meghal és nincs többet — ez életünk első szakaszában hihetetlenek, vérlázítónak, felháborítóknak látszik. Azután mind többen mennek el, és fokról fokra hozzászokunk. Kell is. Lassan ránk is sor kerül — és ez ellen már nem lehet lázadni.

Ez volt számomra az első fájdalmas távozás. Akkor még vérlázító, a világ sok évezredes rendje ellen tüzelő. De mégis... Hogy valaki huszonhét éves korban haljon meg. És a legtehetségesebb, legkülönb valamennyiünk között...

3.

Egykori évfolyamtársaim közül ha ötöt-hatot össze tudnék szedni hirtelen... Szétszóródtunk, szétszéledtünk. És az öt-hat közül ha fele megmaradt a pályán. A város első művészeti tanintézete volt a Képzőművészeti Főiskola, tódultak ide mindazok, akik bármely művészeti ág iránt érdeklődtek. S mi, az első hallgatók, valahogy még olyan komplex módon is fogtuk fel a művészetet. Gépírási irodalmi folyóiratot adtunk ki, hangversenyeztünk. Azután később sokan más területen találták meg a helyüket. Magam is.

Akkoriban elkecseregett küzdelmet vívtunk az idősebb nemzedék ellen, amely — úgy láttuk — nagyon szerény tehetséggel megkaparintott mindent, és bennünket nem enged levegőhöz jutni. A kiállításokra bekerülni nehéz volt; képet, szobrot eladni jóformán lehetetlen. A megélhetés? Jobb arról nem beszélni...

Azóta azok, akik megmaradtunk — meghíztunk, divatos ruhában járunk, ott feszítünk valamely intézmény élén vagy egy-egy alkotó testület elnökségében. Kéziratokról ítélezünk, képeket zsűrizünk, színházak műsorát hagyjuk jóvá. Közben bölcs szentenciákat mondunk, a szünetekben panaszkodunk a vérnyomásunkra és arra, hogy Noxiron nélkül már nem megy az alvás. Meg amiatt is sápióznunk néha, hogy a fiatalok nagyon szemtelének, igen gyorsan szeretnének előrelépni, pedig csak küzdenek meg egy kicsit érte, nekünk se volt könnyű.

Endre nem panaszkodik a fiatalokra. Fiatal maradt. A huszonhétén nem jutott túl. Zsűrinek soha tagja nem volt — valahol az előszobában izgult, mikor a nagy hatalmú bíráló bizottság a képeiről döntött. Noxiron nélkül aludt el. Örökre. És sosem járt divatos ruhában. Abban az agyonfakult, széles nadrágos háború előtti öltönyben temették el, amelyik hosszú évekig egyetlen eleganciája volt.

4.

A telefonfülkében csodálkozva tapasztaltam, mennyire ideges vagyok. Mintha legalábbis engem fűztek volna valaha Évához érzelmi szálak. De hát mindegy... Úgy éreztem, ha a tárcsa hatodik fordulatanál az utolsó számjegy is kifut, egy pillanatra azokból a messzi időkből rám is átsugárzik majd ez az elporladt sze-

* Balla László író, szerkesztő, pedagógiai szakíró. Született Pálócon 1927-ben. Szobrászként indult, majd újságíró, az Ukrajnai Tankönyvkiadó vezető szerkesztője, a Kárpáti Könyvkiadó magyar tagozatának vezetője lett. A magyar irodalom első tanára volt az Ungvári Állami Egyetemen. Ma az Ukrajnában élő magyarok napilapjának, a Kárpáti Igaz Szó-nak a főszerkesztője. Több regény, verseskötet, novella- és riportgyűjtemény, irodalomtörténeti munka és tankönyv szerzője, orosz, ukrán, belorusz regények, elbeszélések, versek fordítója. Több könyve megjelent orosz és ukrán fordításban, egyes írásai más szovjet népek nyelvén is.

relem. Ideges voltam. Kétszer is leejtettem a tantuszt, s alig tudtam előkaparni a fülke padlózatának rácsai közül. A készüléke sokáig bűgött. Lehet, hogy otthon sincs. Talán épp nyaral. Szabadságidény van.

Azután egy álmos, bosszús hang jelentkezett. Az övé.

— Kit keres, kérem?

— Dr. Bálint Évát.

— Én vagyok. Mit parancsol?

Megmondtam, ki vagyok, s azt hittem, csodálkozva felkiált. De nem. Úgy látszik, nem épp ritka nevem azóta rég elkeveredett az emlékezetében más hasonlók közé; isten tudja, mikor gondolt rám utoljára.

A csodálkozó felkiáltás, utána felvillanyzott, kapkodó hadarás („Honnan be-szélsz? Ráérsz most? Indulj azonnal!...”) csak akkor következett, amikor azt is megmondtam, honnan jövök.

5.

Az útirány, amelyet Éva megadott, meglehetősen bonyolult volt. Az is hosszú ideig tartott, míg eljutottam az autóbusz — ha jól emlékszem, 38-as — állomására. Azután véget nem érő kocskázás a fokozatosan elszürkülő, elvidékiesedő metropolison át, míg egyszerre a kültelekből megint nagyváros lett, és a kalauz be is mondta a keresett lakótelep nevét.

Megbeszéltük, hogy várni fog az állomáson, és én most azt találgattam, megismer-e. Persze, hogy nem. Úgy emlékszik ránk, amilyen cérnavékonyak, lelkesen hadonászók akkoriban voltunk. Talán nem ismerné fel Endrét se — bár ő épp elég cérnavékony volt akkor is, mikor abban a formalinszagú kijevei halottasházban egy hírtelenszöke, ijesztően fehér szemű munkás felemelte, mint a szobrot, és a priccscről áttette a ravatalra. Sosem gondoltam, hogy ilyen merevek a holtak, és szinte megrökönyödve láttam, hogy úgy viszik, mint a kirakati bábút, közben a széles nadrág kísértetiesen lötyögött, mintha csakugyan valami kemény műanyag láb meredezne benne.

Azt megírtam már máshol is, hogy a mi főiskolánk csak amolyan gyorstalpaló volt. Oklevelet adott, tudást alig. Legtöbben azért megelégedtünk azzal, hogy háborús szakemberek vagyunk, vállaltuk, hogy csöppenként tudást is szerzünk a diplománkhoz. Kicsit büszkéek is voltunk rá — „az öregek” közül, akik megítélésünk szerint a levegőt és a napot elszívták előlünk, a legtöbbször még ilyenje se volt, csak a három-négy egykori gimnáziumi rajztanár tudott közülük szakvégeztséget bizonyítani.

Háborogtunk is eleget amiatt, hogy *szovjet* diplománkat (ezt mindig hangsúlyoztuk) nem méltányolják eléggé... Már bánná az ördög, hogy a kiállításon alig szerepelünk... — De legalább abból a félig-meddig iparos jellegű munkából kaptunk volna eleget, amelyet a szövetség központilag osztott el. Hanem hát megmondták nekünk világosan: nem bízhatják ilyen tapasztalatlan kezdőkre, hogy tucattal fessék Sztálin elvtárs portréját... Mi legfeljebb jelszavakat írtunk vörös vászonra, tejben oldott fehér fopporral (zinkweiss akkoriban csak a nagyoknak jutott) — egy régi rubelért méterjét...

Endre különben bámulatos gyorsasággal gyártotta ezeket a jelszavakat. Kellott a pénz, jobban, mint bármelyikünknek. Az apját szülítés érte, megbénult. Nyugdíj? Háború előtt magániparos volt, bádogos — hol tudott ő huszonöt évi bérmunkát bizonyítani?... A húga tanult még... Az öccse valami tudóbajjal kínlódott.

Hát együtt küzdöttünk egy ideig Endrével vagy tízen, akik első időben a végzősök közül a szakmában maradtunk. Ágáltunk a szakszervezeti gyűléseken, több és jobb munkát követeltünk... Néha-néha festésre, mintázásra is jutott időnk, de nagyon kevés. Endre volt a legszívsóbb. Hajnalokig fennmaradt, és kis szobájának falán nagyon szép csendélet-kollekció kezdett gyűlni... Az egyik őszirózsás képének csodájára jártunk. Esküdtünk rá, hogy lehetőleg formakezelése, flottsága a Szőnyi-csendéletekkel vetekszik. Azután mikor kiállításra vitte, kizsűrítették. Ezt is, és az egész sorozatot. Egy kis igénytelen ceruzaarcképet vetek be tőle, semmi mást. Pedig az őszirózsás csendéletnél a zsűritagok is Szőnyit emlegették. Hogy Szőnyi-utánérzés...

Vigasztaltuk utána Endrét eleget. Meg el is határoztuk, hogy mi, fiatalok, külön kiállítást rendezünk. De ő hirtelen kijelentette, hogy a tárlatunkon nem vesz részt. Igaza van a zsűrinek. A képek nem jók. Elkeserítően nem jók... Így aztán nem is lett az egészből semmi. Nekünk nélküle nem volt elég anyagunk a kiállításra. Kilométerszám írtuk a jelszavakat... Két nap múlva Endre bejelentette, hogy Kijevbe megy. Előlről kezdi a tanulmányait. Rendes főiskolán, ahol nemcsak diplomát adnak...

— És miből fogsz élni? És a szüleid?...

— Hát lesz valami ösztöndíjam is. Meg szereztem pártfogókat, ígérték, hogy bőven ellátnak munkával. Majd küldök a szüeimnek is pénzt. Azt az öt évet valahogy kihúzzom...

6.

Nem húzta ki. Habzsolni a tudást, eminens eredménnyel haladni szemeszterről szemeszterre, közben eltartani önmagát és a családját egy másik városban... Meddig lehet azt bírni? És kivált súlyos szívbillentyű-hibával... Pedig már épp kezdett jobban menni a sora. Mint diplomás, már órákat is kapott a főiskolán, az volt vele a rektorátus terve, hogy ha végez, bennmarad előadótanárnak. És akkor jött a szív-bajhoz idegbaj, olyasmit is mondtak, mintha az utolsó napokban meg is zavarodott volna.

Emlékszem, a temetésén eszembe jutott, hogy meg kellene írni Évának. Most is ott van valahol az alsó íróasztal-fiókomban egy foto, amelyet egy szemfüles kijevei fényképész készített rólunk a friss sírdomb mellett. Ezt is Évának szántam. No, jó — de a címe? Senki sem tudta megmondani, hová lettek.

Pedig mikor külföldre költöztek, mi, Endre barátai is kikisértük őket az állomásra. Még a tehervagonba is felszálltunk, ahol egész holmijával együtt utazott a család, búcsúzóul meg is öleltük mindnyájan. Csak Endre nem. A kis kormos csikóspórnak támaszkodott, míg mi búcsúzkodtunk. Azután odalépett hozzám.

— Hát szervusz!

Kezet szorítottak, sarkon fordult, leugrott és merev léptekkel elindult. Vissza se nézett. Menekült valami elől? Mindenesetre hazáig nem tudtam a szavát venni. Amikor pedig eltemettük, odahaza a szüleivel felforgattam a holmiját, kerestük Éva címét; egy levelet tőle, csak rajta lesz a feladó is.

Nem találtunk semmit.

Szakítottak volna, mielőtt elváltak?

7.

Mégis megismert. Már az autóbuszablakon beintett nekem. Persze, hogy megváltozott, de nem annyira, mint én, meg azóta mindnyájan. Alig harmincévesnek hatott ma is, mintha ő is megállt volna valahol az Endre korában, hogy most még jobban egymás mellé tudjam őket képzelni újra. És az idegen város levegője régi emlékektől vibrált, s engem egyre nyugtalanabbá, egyre idegesebbé tett egy érzés — mintha csak valami nehéz megpóbtatás előtt állnék, mintha most a rendelkezésünkre álló néhány óra alatt újra végig kellene élnem a pályakezdés éveinek minden viszontagságát, csalódását, küzdelmét... És mikor felértünk a harmadik emeletre, elfelejtettem betenni a lift ajtaját, odabent pedig nagy ostobán az utazásomról kezdtem mesélni — mintha az elmúlt két évtized eseményei közt ez lenne a legfontosabb.

— Mesélj magadról!

Évának ez a józan felszólítása terelte helyes irányba a diskurzust — engem is az érdekelt, mi történt azóta ezzel az érdekes emberrel, akit a barátunktól mindannyian irigyeltünk annak idején egy kicsit.

S az Éva szavaiból lassan kibontakozott egy város, egy város, amelyen idefelé jövet én is áthaladtam, s amelynek kormos, barokkos állomása — akkor még nem tudtam, miért — valami különös, nyomasztó hatással volt rám. Itt vertek először tanyát, mikor letelepedtek ebben az országban. A családból hosszú ideig senki sem tudott elhelyezkedni, rokonoknál húzták meg magukat. „Nem tudom, meddig lesztek még a nyakunkon?... Igazán kereshetnél valami állást!” Ez naponta hússzor elhangzott. De se végzettség, se szakma... A végén az utolsó pillanatban rántják el az állomáson a vonat elől. A nagybátyja elintézi, hogy az öngyilkossági kísérlet ne kerüljön az újságba. De azt persze nem tudja elintézni, hogy utána elmaradjon az idegösszeroppanás, hogy hónapokig, évekig ne kelljen az orvosokat, kórházakat járnia...

Egy gépirőní állás az ügyvédi irodában: ez már nagy karrier. És jön a vas-szorgalmú tanulás: levelező a jogi karon. Minden vizsgaidőszak után a kórházban tölt egy hetet, kezelési az idegeit, de valahogy kibírja. És küzdelmes út fölé a jogászi ranglétrán, közben egy ügyvéd férj, akivel eleitől fogva nem értették meg egymást, de tíz évig maradtak együtt...

Dr. Bálint Éva ma bíró. És nekem olyan furcsa, hogy holnap majd odaül a bírói pulpitusra, szigorú arcot vesz fel, ítéletet mond, talán éveket osztogat, és ma este meg itt ül velem az egész szobasarkot kitöltő hatalmas filodendron alatt, mellén összefonja a karját, ahogy annak idején szokta, arcára megint kiült az a kissé fáj-

dalmas, lemondó pajkosság — és ismét ő az, akiről mindenki természetesnek vette, hogy csak közülünk a legkülönbet, Endrét illetheti meg, de akinek elismerő mosolya egy-egy új munkánk láttán levél volt a homlokunkra várt babérkoszorúba...

Már mindent tudtunk egymásról, vagy legalábbis nagyon sokat. És a levegőben ott lebegett egy név, és nem hangzott el egész este.

— Holnap mit csinálsz?

— Sajnos, ez az utolsó szabad délutánom. Egy banketten kell még részt vennem, utána tovább utazom.

8.

Persze, a bankettet lemondtam. Kissé meg is sértettem vele a vendéglátóimat; de nem tudtam így elmenni; úgy éreztem, tartozom vele, hogy ha ő hallgat, én említsem fel...

Nem várt. Elképedt.

— Hát a bankett?

— Úgy alakult, hogy vacsora helyett ebéd lett belőle.

Hitte is, nem is. És nekem úgy rémlett, mintha az arcán megjelent volna valami ijedt és ösztönösen tiltakozó vonás. Mintha nagyon is jól tudta volna, hogy tegnap bennem maradt valami, most azért jöttem, hogy elmondjam, és ez meg nem nagyon tetszik neki. Most bosszús is voltam már a konokságáért, hallgatásáért. Hát nem is érdekli, hogy halt meg Endre, milyen körülmények között? Vagy mindent tud? De akkor is... Épp azt se értettem már tisztán, hogy tegnap én miért nem hoztam szóba. Nem akartam régi sebeket bolygatni? Ugyan, azóta külön dolgok történtek vele. Talán már előző nap is áradt belőle ez a furcsa, visszautasító tartózkodás, ez bénított meg engem is.

Mikor ismét ott ültünk a már ismerős filodendron alatt, most már magam is eléggé körülményesen fontolgattam, hogy kezdjek hozzá. Hisz olyan különös, hogy valaki ilyen sokáig tart haragot — egy halottal.

De Éva hirtelen megelőzött:

— Nézz ide, abból, hogy most mégis eljöttél, látom, hogy nem mondtál el valamit. Tudod, mit? Ne alakoskodjunk többet. Üzenetet hoztál?

Hátborzongató volt, ahogy az utolsó mondat végighullámozott a szobán. Csak nem hiszi azt, hogy él? Csak nem erre az üzenetre várt tegnap egész este? És most már láttam, hogy nem is elutasító tiltakozás van a szemében, hanem valami várakozó spannoltság. Nem tudtam még, hogy fogom megmondani. Talán majd a végén. Egyelőre kitérő választ adok... És meglehetősen ostobán kérdeztem vissza:

— Üzenetet? Kitérő?

— Ugyan? Hát nem tudod?

— De igen... Tudom... De nem hoztam tőle üzenetet. Nem gondoltam, hogy találkozni fogok veled. Mondtam már, hogy véletlenül fedeztem fel a nevedet a telefonkönyvben.

— Mikor láttad utoljára?

— Mikor is? Tizenkét éve...

— Tizenkét éve? Hát hol van ő most?

— Kijevben.

— És nincs vele kapcsolatod?

— Nincs.

— Összevesztetek?

— Nem... De hát tudod, hogy van az, új kapcsolatok szövődnek, régiek felbomlanak az idők során...

Közben állandóan azon tépelődtem, hogy szabad-e tovább hazudnom, bár igaz, eddig még nem hazudtam egy szót sem. Még az utolsó feleletem is igaz lehetne... Kivel vagyok szorosabb viszonyban egykori évfolyamtársaim közül? Mindegyikünk küzd a saját helyén, vesződik a problémáival, ha találkozunk: „Szervusz, hogy vagy?” És a kérdések — számomra kellemetlenek, idegesítőek — tovább pattogtak:

— Hogy került Kijevbe?

— Előlről kezdte a tanulmányait. Kevesellte a tudását. Azután bennhagyták a főiskolán, tanárnak...

Éva arca elborult. Töprengeni kezdett.

— Kevesellte a tudását? Ez rávall. Sohasem bízott magában. Meg volt róla győződve, hogy nem viszi semmire. Mikor elmondtam neki, hogy a szüleinek elköltöznek, hogy szava sem volt hozzá. Egyetlen hanggal nem marasztott. Én úgy látam akkor, hogy valamiért szabadulni akar tőlem. Megsértődtem, nem is levelez-

tünk... Most már tudom, hogy nem hitt magában. Miért maradjak? A fogport kevergetni a transzparenszekhez?

Vagy éjfélig együtt maradtunk. Éva most megint magáról beszélt. Olyasmit, amit előző nap nem mondott el. Szerelmeiről, csalódásairól. Ezekből sok volt. Befelé fordult. Pedig még előlről kezdhetné az életet, csak évek múlva lesz negyven... De nincs ereje hozzá.

Valami nyomasztó érzéssel ültem ott egész mostanáig, de utolsó mondatainál feszültségem feloldódott. Lesiklott vállamról a nehéz, kényes feladat terhe. Most már tudtam, hogy nem mondom neki semmit.

Mikor végképp elbúcsúztunk, nem kérte, hogy szerezzem meg neki Endre címét. Mégis: valami furcsa dolog történt. A szeméből különös hullámok áradtak, s ezekből — mint a képcső vonalzatából — kibontakozott egy ember, aki már nincs... Egy ember, aki azért most hosszú ideig ott fog állni a háta mögött, ki fog hatni érzéseire, gondolataira, cselekedeteire. Különben, ahogy a szoba berendezését néztem, amúgy is sok mindenből megcsapott azoknak az időknek az atmoszférája. A falakon függő, nagy gonddal megválogatott, színvonalas metszetekben, a kis könyvszekrényre helyezett kitűnő Praxitelész-másolatban küzdve, törtetve alkotni akaró éveink csendültek vissza, s a soknövényű lakás egy-egy sarkában is úgy sorakoztak a cserepek, mintha Endre rendezte volna el őket valami halk, melanholikus csendülethez.

És talán most én is egy láncszem voltam Éva szemében. Egy kapocs. Hogy hátha... Talán... Egyszer...

9.

Régen nem jártam náluk. Halála után még egy-két évig benézegettem a kis városvégi házba, de azután... Kinek van ideje a mai élettempó mellett régi emlékeket ápolni?

A húga és elektromérnök sógora csodálkoztak is, mikor megláttak, és mindjárt abba a szobába vezettek, amelyik valaha az ő műterme volt; tudták, hogy nem nekik szól a látogatás.

A falakon megint ott volt az egész akkori csendélet-kollekció. Én annyi év múlva új szemmel néztem az őszirózsás képet, és most úgy láttam, hogy nem is szőnyis, Talán kissé a hangulat... De nem, még az sem. Valahogy találkozott két szemlélődő lelkületű, melanholikus egyéniség, ennyi az egész. És sok mindent láttam a képeken, amihez a többiek csak évek múlva jutottak el. Most már tudtam, hogy ez a puritán egyszerűség, ez a sallangmentes őszinteség milyen jó kiindulási alap lett volna nagy vállalkozásokhoz.

Rosszul tette, hogy nem bízott magában. Tovább kellett küzdeni itt, ezzel, nem venni a vállára emberfeletti nehézségeket, hogy öt pokolian nehéz év alatt mindent megtanulhasson. Különben is — kiből lett művész a főiskolán? Hisz nem is jár a maga útján az, aki nem a saját gyöttrődései közt találta meg. Ha van egy kis kitartása, ha vállal még pár balsikerű évet, és talán nem ugrik le olyan gyorsan abból a külföldre induló tehervagonból... Ha?...

És akkor mi lenne?

Itt volna köztünk, azt csinálna, amit mi? És ez jobb volna? Hisz mi meg hányszor megelégszünk látszateredményekkel, színleges sikerrel... És ki tudja, ha jön az utókor a nagy mérleggel... De nem. Ő nem alkudott volna meg. Hisz legtehetségesebb volt valamennyiünk között.

Amikor elbúcsúztam a húgától, sógorától, tudtam, hogy most már gyakrabban el fogok ide jönni. Mindannyiszor, ahányszor hitre, biztatásra lesz szükségem.

10.

Az én számomra is megint élt Endre. Egy hónapra, egy évre? — de megint testet öltött.

Már Évával ketten hittük, hogy él.

Ketten igazítottuk hozzá törekvéseinket, érzéseinket, gondolatainkat. Egy kicsit — feltámadt.